

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПАНЬКЕВИЧ ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378:316.6:316.454.54

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Копусь Ольга Антонівна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Руденко Лариса Анатоліївна,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
професор кафедри практичної психології та педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Ткаченко Катерина Олександрівна,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
старший викладач кафедри початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться «25» квітня 2019 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці й на офіційному сайті Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «25» березня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перетворення, що відбуваються сьогодні в Україні в ідеологічній, економічній, духовній сферах, зумовлюють підвищення вимог до підготовки фахівців соціономічної сфери, професійна діяльність яких пов'язана із взаємодією з іншою людиною чи соціальною групою. З огляду на це, перед закладами вищої освіти постає завдання підготовки майбутніх фахівців, які володіють уміннями побудови професійної взаємодії, що можливо лише в тому разі, якщо студенти стають активними учасниками такої взаємодії під час здобуття вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем, розпочинаючи з першого року навчання. Отже, виникає необхідність оновлення освітнього процесу, визначення засобів, форм і методів, спрямованих на підготовку майбутніх фахівців соціономічної сфери до професійної взаємодії.

Сутність професійної взаємодії була предметом досліджень Т. Анісімової, В. Бикова, О. Велкової, Є. Головахи, Г. Дегтярьової, С. Кожушко, Г. Костюк, В. Кручек, М. Лежньової, Н. Паніної, А. Петрова, В. Семиченко, В. Сластьоніна, М. Томашевської, Н. Шигонської та ін.

Студіювання наукового фонду з порушеної проблеми дало змогу дійти висновку, що питання професійної діяльності фахівців соціономічної сфери досліджували такі вчені, як: О. Бондаренко, Т. Браніцька, Ж. Вірна, О. Гомонюк, Є. Клімов, І. Мельничук, Л. Онуфрієва, В. Поліщук, О. Саннікова та ін. Різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти розглядали І. Андреева, О. Біла, В. Бодров, Ю. Бреус, Л. Буркова, С. Гвозд'їй, В. Корнешук, Л. Руденко, К. Ткаченко, О. Чуйко та ін.

Відзначимо незначну кількість досліджень з формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери. Так, учені вивчали питання формування культури професійної взаємодії майбутнього менеджера (О. Велкова), майбутніх фахівців комерційної діяльності (С. Кожушко), студентів факультету фізичного виховання (С. Будинкевич, Н. Мацола), суб'єктів освітнього процесу аграрних закладів вищої освіти (В. Кручек), особистісної взаємодії як базової компетентності педагога (Т. Яцула) та ін.

Узагальнення результатів наукових досліджень і практики підготовки фахівців соціономічних професій у закладах вищої освіти дало змогу з'ясувати низку суперечностей між: потребами суспільства у висококваліфікованих фахівцях соціономічних професій зі сформованою культурою професійної взаємодії та недосконалою системою їхньої підготовки; необхідністю цілеспрямованого формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери і недостатньою актуалізацією означеного аспекту в освітньому процесі закладів вищої освіти; необхідністю формування в майбутніх фахівців соціономічної сфери культури професійної взаємодії та відсутністю методичного забезпечення її формування під час навчання в закладах вищої освіти.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемі фахової підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери в закладах вищої освіти, питання їхньої підготовки саме до професійної взаємодії в подальшій діяльності висвітлено недостатньо.

Вищезазначене зумовило вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено проблему формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол від 25 лютого 2016 року № 8).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Науково обґрунтувати сутність і структуру феномену «культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери»; уточнити поняття «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери».
2. Виявити компоненти, критерії, їх показники та схарактеризувати рівні сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.
3. Визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.
4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методику формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери в закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – зміст та методика формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Гіпотеза дослідження: формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери відбуватиметься ефективно, якщо реалізувати такі педагогічні умови: забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі.

Методи дослідження: для вирішення окреслених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези дослідження використано загальнонаукові методи теоретичного рівня: вивчення й аналіз філософської, соціальної, психолого-педагогічної літератури з проблеми підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери для побудови моделі та з'ясування педагогічних умов формування в них культури професійної взаємодії; логіко-системний і порівняльний аналізи, узагальнення передового досвіду та методи емпіричного дослідження (анкетування, спостереження, бесіди, психологічні методики, тестування, тренінги тощо) – для розроблення моделі формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) застосовано для перевірки дієвості моделі та експериментальної методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження з використанням методів математичної статистики – для визначення ефективності експериментальної методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Базою дослідження виступили Одеський національний політехнічний університет, Київський національний університет імені Бориса Грінченка. В експериментальній роботі задіяно 206 студентів.

Наукова новизна дослідження. Уперше визначено й науково обгрунтовано сутність феномену «культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», його компонентну структуру (мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, поведінково-регулятивний, особистісно-творчий компоненти); виявлено критерії (спонукальний, знаннєвий, операційний, діяльнісний, суб'єктний) з відповідними показниками; схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький) зазначеної культури; науково обгрунтовано педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери (забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі); розроблено модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери; уточнено поняття «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери». Подальшого розвитку набула методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери.

Практична значущість дослідження: розроблено й апробовано діагностувальну й експериментальну методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці, елективний курс «Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», програму тренінгу

професійної взаємодії. Зміст і результати наукового дослідження стануть у пригоді викладачам закладів вищої освіти під час розроблення навчальних курсів і науково-методичних посібників, написання кваліфікаційних (курсівих і магістерських) робіт здобувачів вищої освіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Одеського національного політехнічного університету (акт про впровадження від 19.10.2018 р. № 2646/17-07), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження від 31.10.2018 р. № 2716/20), Донецького національного університету імені Василя Стуса (акт про впровадження від 26.10.2018 р. № 189/04-13/01.13), Тернопільського національного економічного університету (акт про впровадження від 31.10.2018 р. № 126-32/1997), Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження від 19.10.2018 р. № 93).

Особистий внесок автора в працях у співавторстві полягає в потлумаченні понять «комунікаційний простір», «комунікаційне середовище» [19], уточненні сутності культури мовлення, виявленні причин порушень у мовленні студентів [20], визначенні ролі інтерактивних методів навчання у професійній підготовці майбутніх журналістів [21].

Достовірність результатів дослідження забезпечено положенням щодо цілісності особистості, опертям на результати психолого-педагогічної науки, доцільним поєднанням комплексу теоретичних та емпіричних методів дослідження, адекватних його меті, завданням, предмету і гіпотезі; порівняльним аналізом даних, одержаних за різноманітними методами дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження викладено на міжнародних: «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття» (Одеса, 2013, 2015, 2016, 2017, 2018), «Научный прогресс и его роль» (Київ, 2015), «Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації» (Одеса, 2018), «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу» (Харків, 2018), «Актуальні питання державно-правового розвитку України» (Одеса, 2018), «Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі» (Республіка Польща, м. Стальова Воля, 2018), «Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти» (Харків, 2018), «Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration» (Ariel, 2018), науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження викладено у 22 публікаціях автора, із них 5 – у фахових виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави, 12 – апробаційного характеру, 4 – додатково відображають результати дослідження (3 – у співавторстві).

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації становить 162 сторінки. У тексті вміщено 27 таблиць, 10 рисунків, що обіймають 2 сторінки основного тексту. У списку використаних джерел 274

найменування (із них 12 – іноземною мовою). 21 додаток викладено на 73 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 283 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, схарактеризовано методи роботи, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, подано відомості щодо апробації та впровадження одержаних результатів, загальну кількість публікацій, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні засади формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери»** проаналізовано стан дослідження проблеми формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, визначено сутність і структуру феномену «культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», уточнено зміст понять «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери», визначено компоненти, критерії та показники культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, обґрунтовано педагогічні умови формування означеного феномену.

Соціономічна сфера є взаємопов'язаним комплексом соціальних взаємодій, що реалізується через організацію, управління, дослідження та корекцію соціальних відносин на всіх суспільних рівнях і спрямована на теоретичне розроблення та практичне втілення технологій урегулювання соціальних стосунків на різних рівнях соціальної взаємодії в умовах різних соціальних процесів, тобто основним завданням виступає вирішення тактичних проблем, пов'язаних із соціалізаційною діяльністю (за О. Корчовою). До цієї сфери належать соціономічні професії, в основі яких лежить взаємодія з іншою людиною чи групою людей, які вирішують професійні завдання, пов'язані із соціальними стосунками в суспільстві, зміст яких зосереджено на їх розвитку, регуляції, дослідженні соціальних закономірностей та тенденцій, збереженні, трансформації історично визначених і прийнятих у суспільстві форм культури й традицій на всіх рівнях соціальної взаємодії (Л. Буркова).

У роботі дослідницьку увагу зосереджено на підготовці майбутніх фахівців соціономічної сфери таких спеціальностей, як 061 Журналістика, 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Спільним для цих професій є те, що сферою професійної діяльності випускників означених спеціальностей є інформаційна діяльність, радіо, телебачення, громадські організації. Основними вміннями, якими повинні оволодіти майбутні фахівці, є не лише вміння здобуття, оброблення, аналізу й передання інформації, що, у свою чергу, зумовлює необхідність володіння комп'ютерною технікою та інформаційними комунікаціями, а й уміння масового впливу на свідомість людей, працювати в команді для вирішення професійних завдань. Отже, професійна діяльність майбутніх фахівців соціономічної сфери вимагає опанування під час навчання в закладах вищої освіти культури професійної взаємодії.

Взаємодію в роботі потлумачено як своєрідне втілення зв'язків, взаємин між людьми, котрі, вирішуючи спільні завдання, доповнюють один одного і досягають успіху в їх розв'язанні, досягаючи поставленої мети. При цьому і суб'єкти, і ті об'єкти, на які спрямована взаємодія, зазнають певних змін (за Г. Микитюк).

Професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери – це процес встановлення і підтримки контактів між суб'єктами професійної діяльності, що передбачає сприйняття й розуміння партнерів по діяльності; обмін професійною інформацією; взаємовплив і взаємодопомогу для вирішення професійних завдань.

Культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери є складним особистісним утворенням, що характеризується усвідомленням сутності професійної взаємодії в соціономічній діяльності; потребою в професійній самореалізації, обізнаністю з правилами поведінки, прийнятих у професійному співтоваристві; наявністю відповідних соціономічній професії особистісних і професійних якостей; здатністю будувати конструктивну професійну взаємодію з партнерами по спілкуванню на підставі діалогічної взаємодії, толерантності та творчої діяльності, застосовувати комунікативні технології для продуктивної співпраці в процесі вирішення професійних завдань, впливати на інших людей, запобігаючи виникненню конфліктних ситуацій у спільній соціономічній діяльності.

Зважаючи на те, що до соціономічної сфери належать професії на кшталт «людина – людина», важливими складниками культури професійної взаємодії є культура спілкування, моральна культура, емоційна культура, конфліктологічна культура, медіа культура.

Відповідно до визначених складників культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери у структурі означеного конструкту було виокремлено мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, поведінково-регулятивний та особистісно-творчий компоненти, що є взаємопов'язаними і взаємозумовленими, оскільки кожний із них впливає на здатність майбутніх фахівців соціономічної сфери до організації професійної взаємодії в подальшій діяльності.

Зазначено, що критеріями оцінювання компонентів культури професійної взаємодії із відповідними показниками було обрано такі: спонукальний (наявність ціннісних орієнтацій, спрямованість особистості на взаємодію, наявність мотивації досягнення успіху), знаннєвий (обізнаність із особливостями професійної взаємодії, комунікативними бар'єрами в професійній взаємодії, засобами впливу на інших людей), операційний (наявність умінь вербального і невербального спілкування, умінь слухати, використовувати засоби мас-медіа), діяльнісний (здатність до емоційної регуляції, запобігання конфліктних ситуацій, ухвалення рішень), суб'єктний (наявність моральних якостей, толерантності, творчого потенціалу).

Доведено, що формуванню культури професійної взаємодії сприяє впровадження в процес підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери відповідних педагогічних умов, під якими розуміють спеціально створені обставини, що впливають на здобуття необхідних теоретичних знань, розвитку практичних умінь і навичок, професійних та особистісних якостей студентів, і які сприяють формуванню в них культури професійної взаємодії під час навчання в закладах вищої освіти. Педагогічними умовами формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери визначено такі: забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі.

У другому розділі «**Експериментальна робота з формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці**» схарактеризовано рівні сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, розроблено й апробовано діагностувальну та експериментальну методики, позиціоновано модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці, подано результати констатувального і прикінцевого етапів експерименту.

Відповідно до критеріїв та їх показників подано якісні характеристики рівнів культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери (достатній, задовільний, низький).

Достатній рівень культури професійної взаємодії властивий майбутнім фахівцям соціономічної сфери, у яких переважають альтруїстичні цінності, з яскраво вираженою спрямованістю на взаємодію, які під час виконання завдань сподіваються на успіх, активні в діяльності, виявляють ініціативність, настирливість у досягненні мети. Студенти усвідомлюють значущість майбутньої професії, обізнані із сутністю професійної взаємодії та особливостями її організації; у них наявні знання щодо сутності комунікативних бар'єрів, вони обізнані із засобами впливу на інших людей у діловому спілкуванні. Майбутні фахівці вміють висловлювати свої думки, піклуються про те, щоб завжди бути зрозумілим співрозмовником, стежать за ясністю і логічністю висловів; спілкуються ввічливо й доброзичливо, добре розуміються на значенні жестів, пози співрозмовника, які він виявляє під час бесіди; вміють уважно слухати співрозмовника, не перебиваючи його, виявляють увагу до мовця; вдало користуються засобами мас-медіа під час виконання навчальних завдань. Студенти цього рівня вміють контролювати свої емоції та розуміють емоції та настрої довколишніх людей, мають адекватну самооцінку, під час спілкування уникають конфліктних моментів, намагаються дійти компромісу у вирішенні спірних питань, здатні самостійно ухвалити рішення в ситуаціях, що виникають. У поводженні з партнерами по

спілкуванню майбутні фахівці виявляють толерантність, тактовність, доброзичливість, наполегливість у досягненні поставленої мети, у них закладений значний творчий потенціал.

Задовільний рівень культури професійної взаємодії характерний для майбутніх фахівців соціономічної сфери, які керуються конформістськими цінностями, спрямовані на результати професійної діяльності, проте не надають значення взаємодії в її виконанні, недостатньо вмотивовані на досягнення успіху, схильні до переоцінки своїх успіхів, не дуже настирливі в досягненні мети. Студенти цього рівня не чітко розуміють особливостей своєї майбутньої професії та ролі професійної взаємодії у виконанні професійних завдань, виявляють епізодичні знання щодо комунікативних бар'єрів і засобів впливу на інших людей у професійній взаємодії. Майбутні фахівці вміють висловлювати свої думки, проте не завжди їхнє мовлення достатньо логічне, у переконанні співрозмовників мають труднощі, не завжди уважні до співрозмовника, у значеннях жестів, поз припускаються помилок, потребують допомоги з боку викладача; під час спілкування подекуди неухважно слухають співрозмовника, перебивають його, їм не завжди цікаво те, про що він говорить; засобами мас-медіа користуються лише в разі необхідності, під час створення презентацій потребують допомоги. Студенти подекуди не можуть стримати своїх емоцій, не вповні розуміють емоції та настрої довколишніх людей, у разі виникнення нестандартних ситуацій не завжди можуть обрати відповідну поведінку, в ухваленні рішення потребують допомоги. У поводженні з партнерами по спілкуванню майбутні фахівці не завжди виявляють толерантність і доброзичливість, подекуди упереджено ставляться до інших, наполегливо досягають поставленої мети лише тоді, коли їм це цікаво, у них наявний творчий потенціал, проте вони мають певні проблеми, що гальмують процес творчості.

Низький рівень культури професійної взаємодії властивий майбутнім фахівцям соціономічної сфери, які пасивні в навчанні, у яких переважають індивідуалістичні цінності, які в професійній діяльності виявляють спрямованість на себе; вмотивовані на невдачу, під час виконання достатньо складних завдань в умовах обмеженого часу погіршується результативність їхньої діяльності, у разі невдачі переважно відмовляються від виконання завдання. Студенти не володіють знаннями щодо особливостей організації професійної взаємодії в майбутній професійній діяльності, не обізнані з комунікативними бар'єрами і засобами впливу на інших людей у професійній взаємодії. Вони не вміють чітко, точно й логічно висловити свої думки, не мають бажання дізнатись і зрозуміти думки інших людей, для них важлива власна думка, а думка співрозмовників відкидається; вони не розуміють значення невербальних засобів спілкування і не надають їм значення; під час спілкування неухважно слухають співрозмовника, важливою вважають лише власну думку, тому не надають можливості іншим студентам висловити свою позицію; засоби мас-медіа використовують лише у власних інтересах, те, що їм цікавить. У разі виникнення нестандартної ситуації, суперечок надто бурхливо

виражають свої емоції, не вміють стримуватися, не здатні самостійно ухвалювати рішення в ситуаціях, що виникають. У спілкуванні майбутні фахівці поводяться нетактовно, їм властивий незначний творчий потенціал, відсутня віра у власні сили і здібності.

Для визначення наявних рівнів сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери під час експериментальної роботи було дібрано відповідні діагностувальні методики: для з'ясування стану наявності в студентів ціннісних орієнтацій використано методику визначення ціннісних орієнтацій М. Рокича; для визначення їхньої спрямованості на взаємодію – зорієнтовану анкету В. Смекалова і М. Кучера; для з'ясування рівня мотивації на досягнення успіху – методику «Мотивація успіху й остраху невдач» (А. Реан), для визначення стану обізнаності студентів з особливостями професійної взаємодії застосовано картку самооцінки (розробила авторка), із комунікативними бар'єрами в професійній взаємодії – тест «Мовні бар'єри при спілкуванні» (В. Макліні), із засобами впливу на інших людей – тестові завдання (розробила авторка); для з'ясування наявності вмінь вербального і невербального спілкування використовували тести «Уміння викладати свої думки» (Н. Літвінцева), «Знавець невербального спілкування» (І. Бехталь); для виявлення наявності вмінь слухати – тест «Чи вмієте Ви слухати?» (С. Етель Глен, А. Елліотт); для визначення стану сформованості вмінь використовувати засоби мас-медіа застосовано картку самооцінки (розроблена автором); для оцінки здатності до емоційної регуляції – методику діагностики емоційної зрілості (О. Чебикін), для оцінки здатності до запобігання конфліктних ситуацій використано діагностику визначення рівня конфліктуосталеності (М. Фетіскін), для визначення здатності до ухвалення рішень застосовано тест «Ухвалення рішень» (Г. Бородіна); з'ясування рівнів сформованості моральних якостей діагностовано карткою самооцінки (розроблена авторкою), толерантності – за експрес-питальником «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, Л. Шайгерова), творчого потенціалу – за тестом «Який Ваш творчий потенціал?» (О. Потьомкіна).

На констатувальному етапі експерименту було одержано такі результати рівнів сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери: достатній рівень виявили 15,7% студентів ЕГ і 16,3% – КГ, задовільний рівень зафіксовано в 44,1% респондентів ЕГ та 45,2% – КГ, на низькому рівні перебувало 40,2% майбутніх фахівців ЕГ і 38,5% – КГ.

На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту розроблено модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, що містить мету, етапи, педагогічні умови, засоби, форми і методи їх реалізації, компоненти і кінцевий результат (див. рис.).

Експериментальна робота передбачала поетапне (теоретико-збагачувальний, практико-моделювальний, творчо-розвивальний етапи) упровадження в комплексі в освітній процес визначених педагогічних умов

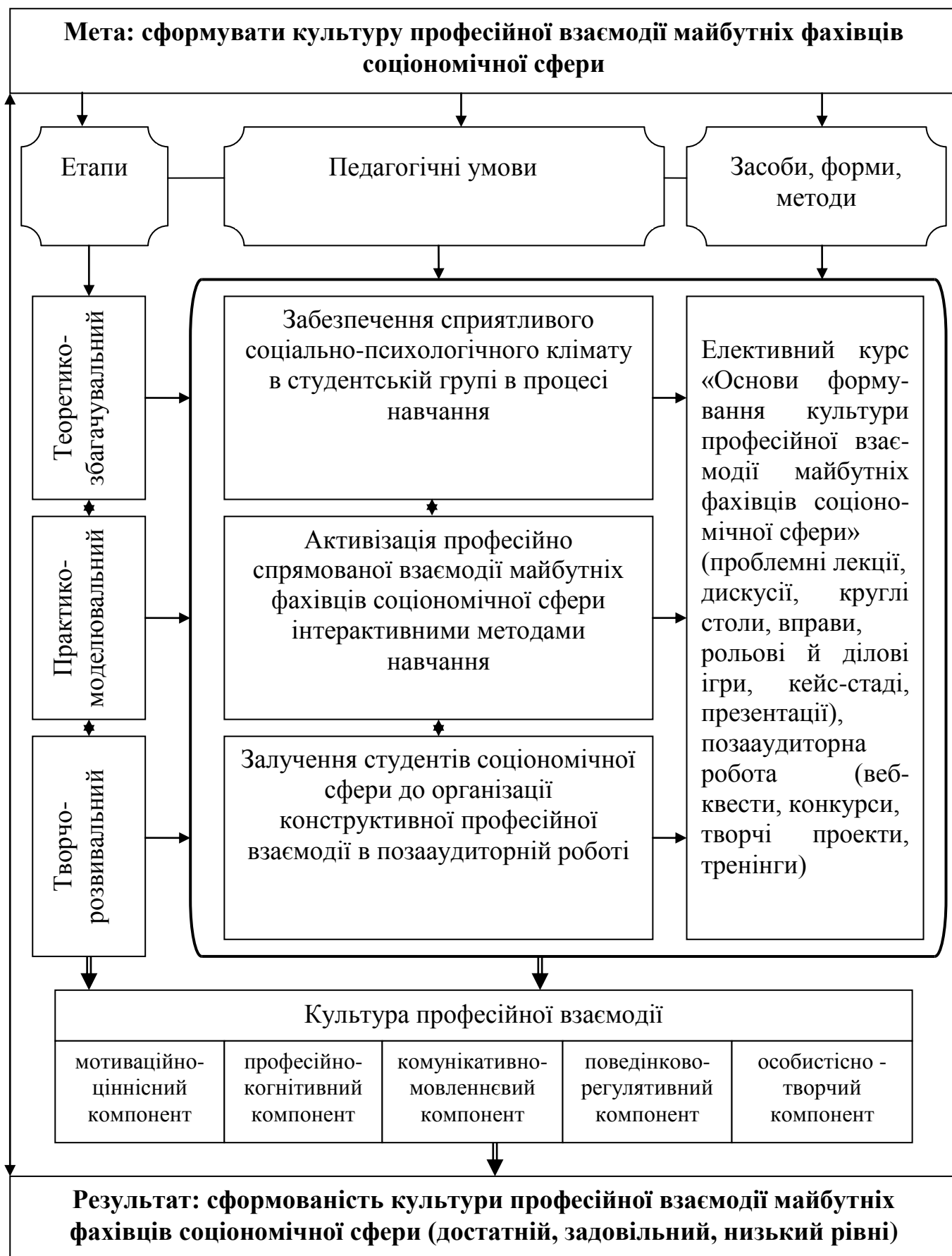

Рис. Модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери

формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

На першому (теоретико-збагачувальному) етапі експериментальної роботи педагогічні умови впроваджено в межах елективного курсу «Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», лекційні заняття якого проведено у форматі полілогу. У такий спосіб студенти отримували не лише готові знання щодо сутності культури професійної взаємодії, а й мали змогу висловлювати свою думку, ставити запитання, обговорювати порушені питання, тобто брали активну участь у процесі лекції.

Матеріал першої лекції «Сутність професійної взаємодії фахівців соціономічної сфери» було розроблено для ознайомлення студентів із сутністю понять «взаємодія», «міжособистісна взаємодія», «полісуб'єктна взаємодія», «професійна взаємодія». Разом з майбутніми фахівцями визначено роль професійної взаємодії в соціономічній сфері та особливості її організації, розглянуто труднощі, що виникають під час організації професійної взаємодії.

Іншу лекцію «Комунікативні бар'єри в професійній взаємодії» було присвячено розгляду видів комунікативних бар'єрів у професійній взаємодії фахівців соціономічної сфери, обговоренню причин їх виникнення і визначенню шляхів їх подолання в подальшій професійній діяльності.

Наступну лекцію було присвячено визначенню сутності конфліктних ситуацій, конфліктів, їх різновидів і причин виникнення. Під час лекції «Психологічний вплив і його роль у професійній взаємодії» з'ясовано, наскільки студенти обізнані із сутністю і видами психологічного впливу. Обговорено, чи важливим є вплив на інших людей у їхній майбутній професійній діяльності, яку роль відіграє психологічний вплив у побудові професійної взаємодії.

Останню лекцію елективного курсу було присвячено впливу іміджу фахівця соціономічної сфери на організацію професійної взаємодії. Звернено увагу на те, що імідж передбачає наявність у фахівця загальнолюдських і професійних цінностей, моральних якостей, відсутність яких перешкоджатиме налагодженню взаємодії з колегами або іншими учасниками в подальшій професійній діяльності.

Студентів налаштовували на те, щоб під час лекцій вони уважно слухали один одного, контролювали свої емоції в разі виникнення полеміки чи незгоди з висловленими іншими студентами думками, намагалися доброзичливо і з розумінням ставитися до цього, не ображати нікого своїми висловлюваннями тощо. У такий спосіб зреалізовано першу («забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання») і другу («активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання») педагогічні умови.

Для самостійної роботи (реалізація третьої педагогічної умови) студенти отримали завдання написати есе «Яким я бачу себе в майбутній професії?», розробити власну імідж-карту. Крім цього вони склали словник професійних термінів, писали рецензії на телепередачі, документальний чи художній фільм, дотичний до їхньої майбутньої професійної діяльності.

На практико-модельовальному етапі здійснено відпрацювання майбутніми фахівцями соціономічної сфери практичних умінь і набуття здатностей організації професійної взаємодії, чому сприяло впровадження на практичних заняттях розробленого елективного курсу другої педагогічної умови – активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання. Зазначимо, що на початку кожного практичного заняття для забезпечення активної та конструктивної взаємодії студентів налаштовували на доброзичливе й толерантне ставлення один до одного під час проведення семінарів, дискусій, рольових, ділових ігор і творчих вправ. У такий спосіб зреалізовано педагогічну умову «забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання». На цьому етапі було проведено дискусію «Професійна взаємодія: за і проти», семінар «Складники культури професійної взаємодії в соціономічній сфері», круглий стіл «Як впливати на інших людей?», вирішення педагогічних задач, ситуацій комунікативних бар'єрів у професійній діяльності, кейс-стаді, гру «Створення острівної країни», маніпулятивні ігри «Викликати жалість», «Маріонетки», «Невидимий повідець», «Повна демократія», «Умовляння», «Уяви собі», «Шахи», «Сила жесту», вправи «Карусель», «Я-заяви», «Життєво важливі рішення», «Дерево ухвалення рішення», конкурс реклам, захисту творчого проекту «Образ журналіста (репортера, рекламіста) в мас-медіа». Для самостійної роботи було запропоновано інтерпретувати вислови видатних людей.

Творчо-розвивальний етап передбачав роботу студентів у позааудиторний час (реалізація педагогічної умови «залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі») і був спрямований на формування в студентів необхідних особистісних і професійних якостей у межах тренінгу професійної взаємодії. Заняття тренінгу професійної взаємодії було тісно пов'язано з елективним курсом і спрямовано на вдосконалення вмінь, навичок і здатностей майбутніх фахівців соціономічної сфери, визначених показниками культури професійної взаємодії.

Крім цього, на означеному етапі під час занять тренінгу професійної взаємодії створювали доброзичливий соціально-психологічний клімат (реалізація педагогічної умови «забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання»), що сприяв взаємодії учасників під час проведення інтерактивних вправ, ігор, конкурсів тощо (упровадження педагогічної умови «активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання»). Метою тренінгу було формування професійних умінь та особистісних якостей, необхідних у професійній взаємодії.

Тренінг складався із чотирьох блоків: мовленнєвого (дискусія «Українська мова у ЗМІ: бути чи не бути?», вправи: «Дешифрування», «Наша культура», «Похвальна реклама», «Дерево згоди», «Мікрофон», «Твоя позиція», «Незакінчене

речення», гра «Кажі-пиши», конкурс знавців української мови, квести, обговорення відеоматеріалів тощо), комунікативного (вправи: «Ігри-комунікації», «Перефразування», «Моделювання ситуацій», «Уміння уважно слухати», «Ага, угу, і що ти..?», «Активне слухання», «Дати назву ситуації», «Подарунок», «Задзеркалля», «Коло жалібників», «Вірю – не вірю», «Подіум», «Групова картинка» тощо), емоційно-регулювального (вправи: «Конфлікт», «Коло», «Поведінка в конфлікті та його вирішення», «Дитина – дорослий – батько», «Торгівля емоціями» «Я відчуваю себе як ...», «Суд присяжних», рольова гра «Європейський потяг»), особистісно-професійного (обговорення дилем Кольберга, вправи: «Важливі для ефективного спілкування якості та вміння», «Групова картинка», «Закон гармонії», «Емблема толерантності», «Етичні дилеми» тощо).

Також у позааудиторний час студентів було залучено до проведення «Дня факультету», участі у вікторинах професійного спрямування, творчих конкурсах («Реклама професії», конкурс телевізійних проєктів, конкурс документального ролика про професію, студентське життя), благодійних акціях тощо, під час яких вдосконалено необхідні для культури професійної взаємодії знання, уміння, здатності, особистісні і професійні якості, набуто досвіду організації конструктивної професійної взаємодії.

По завершенню формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий зріз для з'ясування дієвості розробленої моделі формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери та експериментальної методики її реалізації (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні результати рівнів сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери на констатувальному і прикінцевому етапах експерименту

Групи	Рівні					
	Достатній		Задовільний		Низький	
	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ
ЕГ	15,7%	35,3%	44,1%	50,0%	40,2%	14,7%
КГ	16,3%	18,3%	45,2%	53,8%	38,5%	27,9%

Примітка: КЕ – констатувальний етап, ПЕ – прикінцевий етап

Як свідчать дані таблиці, достатнього рівня сформованості культури професійної взаємодії досягли 35,3% респондентів ЕГ (було 15,7%) і 18,3% – КГ (було 16,3%), задовільного рівня – 50,0% студентів ЕГ (було 44,1%) та 53,8% – КГ (було 45,2%), на низькому рівні залишилося 14,7% майбутніх фахівців ЕГ (було 40,2%) і 27,9% – КГ (було 38,5%).

Для перевірки одержаних результатів використано розрахунок λ – критерію між двома емпіричними даними (за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова). За результатами формувального етапу експерименту було отримано $d_{\text{емп.}} > d_{0,01}$. Отже, одержані дані прикінцевого етапу експерименту виявилися

статистично значущими, що доводить дієвість моделі та експериментальної методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці, що дало змогу обґрунтувати й побудувати модель та експериментальну методику забезпечення цього процесу, визначити й експериментально перевірити педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

1. Установлено, що професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери – це процес встановлення і підтримки контактів між суб'єктами професійної діяльності, що передбачає сприйняття й розуміння партнерів по діяльності; обмін професійною інформацією; взаємовплив і взаємодопомогу для вирішення професійних завдань.

2. Визначено, що культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери є складним особистісним утворенням, що характеризується усвідомленням сутності професійної взаємодії в соціономічній діяльності; потребою в професійній самореалізації, обізнаністю з правилами поведінки в професійному співтоваристві; наявністю відповідних соціономічній професії особистісних і професійних якостей; здатністю будувати конструктивну професійну взаємодію з партнерами по спілкуванню на підставі діалогічної взаємодії, толерантності та творчої діяльності, застосовувати комунікативні технології для продуктивної співпраці в процесі вирішення професійних завдань, впливати на інших людей, запобігаючи виникненню конфліктних ситуацій у спільній соціономічній діяльності.

3. У структурі культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери виокремлено мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, поведінково-регулятивний та особистісно-творчий компоненти. Обрано критерії та показники означеного феномену: спонукальний (показники: наявність ціннісних орієнтацій, спрямованість особистості на взаємодію, наявність мотивації досягнення успіху), знаннєвий (показники: обізнаність із особливостями професійної взаємодії, комунікативними бар'єрами в професійній взаємодії, засобами впливу на інших людей), операційний (показники: наявність умінь вербального і невербального спілкування, умінь слухати, використовувати засоби мас-медіа), діяльнісний (показники: здатність до емоційної регуляції, запобігання конфліктних ситуацій, ухвалення рішень), суб'єктний (показники: наявність моральних якостей, толерантності, творчого потенціалу). Схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький) сформованості культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

4. Визначено педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери: забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі.

5. На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту було розроблено модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, що містить мету, етапи, педагогічні умови, засоби, форми і методи їх реалізації, компоненти і кінцевий результат.

Експериментальна робота з формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери передбачала реалізацію в комплексі визначених педагогічних умов на теоретико-збагачувальному, практико-моделювальному, творчо-розвивальному етапах.

Теоретико-збагачувальний етап сприяв набуттю студентами необхідних знань щодо сутності культури професійної взаємодії як важливої професійної якості професіонала соціальної сфери. Засобами реалізації педагогічних умов виступили лекційні заняття елективного курсу «Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», на яких поглиблювали знання студентів щодо майбутньої професійної діяльності загалом і ролі культури професійної взаємодії зокрема.

Набуття майбутніми фахівцями соціономічної сфери здатностей організації професійної взаємодії здійснено на практико-моделювальному етапі в межах розробленого елективного курсу. Засобами реалізації виступили інтерактивні методи навчання, а саме: диспути, дискусії, кейс-стаді, рольові та ділові ігри, вправи, розв'язання професійно-спрямованих ситуацій, виконання творчої самостійної роботи.

Творчо-розвивальний етап передбачав роботу студентів у позааудиторний час і був спрямований на формування в них необхідних особистісних і професійних якостей. Засобами, формами й методами виступили виконання індивідуальних творчих завдань, тренінг професійної взаємодії тощо.

6. Встановлено, що реалізація моделі та експериментальної методики формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери з поетапним упровадженням комплексу визначених педагогічних умов дала змогу досягти позитивних змін у рівнях прояву зазначеного феномену в студентів експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, культура професійної взаємодії на високому рівні характерна для 35,3% респондентів ЕГ (було 15,7%) і 18,3% – КГ (було 16,3%), на задовільному рівні зафіксовано 50,0% студентів ЕГ (було 44,1%) та 53,8% – КГ (було 45,2%), низький рівень засвідчили 14,7% майбутніх фахівців (було 40,2%) і 27,9% – КГ (було 38,5%). Статистичну значущість і не випадковість позитивних зрушень доведено застосуванням розрахунку λ -критерію Колмогорова-Смирнова.

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в розвитку культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в системі неперервної освіти; здійснення порівняльно-педагогічного аналізу формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в Україні і за кордоном.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ З ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Панькевич О. О. Методика викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Освіта та педагогічна наука*. Луганськ, 2016. № 2 (165). С. 20–25.
2. Панькевич О. О. Сутність професійної самореалізації майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Педагогічні науки*. Херсон, 2018. № 82. С. 169–173.
3. Панькевич О. О. Підготовка майбутніх фахівців соціономічної сфери до професійної взаємодії. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 4. С. 190–193.
4. Панькевич О. О. Культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери як педагогічна проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки : реалії та перспективи*. Київ, 2018. № 63. С. 153–158.
5. Панькевич О. О. Педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 2 (121). С. 65–71.
6. Pankevich O. O. Indicators determination of culture of professional interaction of future specialists in the socionic sphere. *Modern Tendencies in Pedagogical Education and Science of Ukraine and Israel : the way to integration*. Ariel, 2018. № 9. P. 168–174.
7. Панькевич О. О. Інтерактивні методи як засіб підвищення ефективності підготовки фахівців у вищих технічних навчальних закладах. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–14 верес. 2013 р.)*. Одеса, 2013. С. 364–371.
8. Панькевич О. О. Самостійна робота студентів в умовах імплементації Закону «Про вищу освіту» (на прикладі вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»). *Научный прогресс и его роль : материалы VIII (LIX) междунар. научно-практ. конф. (м. Київ, 10 верес. 2015 р.)*. Київ, 2015. С. 55–60.
9. Панькевич О. О. Роль сучасних інформаційних технологій у вивченні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» (на прикладі Web-Quest) *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології*

- XXI століття* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10–12 верес. 2015 р.). Одеса, 2015. С. 487–496.
10. Панькевич О. О. І чужого навчаймося, і свого не цураймося: запозичення в лексиці майбутніх фахівців. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8–9 верес. 2016 р.). Одеса, 2016. С. 299–307.
  11. Панькевич О. О. Нетрадиційна лекція як майстерне педагогічне дійство. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14–15 верес. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 252–260.
  12. Панькевич О. О. Науково-дослідна робота студентів-документознавців як важливий чинник ефективної професійної підготовки. *Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності : теорії та інновації* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22–23 берез. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 163–167.
  13. Панькевич О. О. Комунікативна компетентність як інструмент успіху майбутнього журналіста. *Актуальні питання державно-правового розвитку України* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25–27 черв. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 143–146.
  14. Панькевич О. О. Конкурс студентських наукових робіт як запорука професійного зростання майбутніх документознавців. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–14 верес. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 203–205.
  15. Панькевич О. О. Аналіз освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери в аспекті формування культури професійної взаємодії. *Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу* : матеріали III наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 лип. 2018 р.). Харків, 2018. Вип. 22. С. 29–30.
  16. Панькевич О. О. Визначення сутності професій соціономічної сфери. *Ключові питання освіти та науки: перспективи розвитку для України та Польщі* : матеріали міжнар. мультидисципл. конф. (м. Стальова Воля, 20–21 лип. 2018 р.). Республіка Польща, Стальова Воля. С. 171–174.
  17. Панькевич О. О. Сутність медіакультури як складника культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 27–28 лип. 2018 р.). Харків, 2018. С. 77–82.
  18. Pankevich O. O. Levels of professional interaction culture of future specialists in socionomic sphere : evaluation criteria. *Вища освіта в сучасному цифровому просторі : виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ariel, 03–05 жовтня 2018 р.). Ariel, 2018. С. 28–29.

19. Панькевич О., Спрінсян В. Комунікаційне середовище документознавства в Україні. *Вісник Книжкової палати*. Київ, 2016. № 5. С. 47–49.
20. Панькевич О., Василенко О. Формування культури мовлення майбутніх документознавців під час фахової підготовки у ВНЗ. *Аркадія*. Одеса, 2016. № 1. С. 65–69.
21. Панькевич О. О., Кубко В. П. Спеціальність «Журналістика» в умовах освітніх реформ. *Інтернаука*. Київ, 2017. № 7 (29). С. 60–63.
22. Панькевич О. О. Застосування ігрових технологій під час підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери : акмеологічний підхід. *Філософія та гуманізм*. Одеса, 2018. Вип. 1 (7). С. 59–65.

АНОТАЦІЯ

Панькевич О. О. Формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці (забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі в процесі навчання; активізація професійно спрямованої взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери інтерактивними методами навчання; залучення студентів соціономічної сфери до організації конструктивної професійної взаємодії в позааудиторній роботі); визначено сутність феномену «культура професійної взаємодії», яке в дослідженні потлумачено як складне особистісне утворення, що характеризується наявністю професійних знань, умінь і навичок, уміннями правильно планувати та здійснювати професійну взаємодію на підставі діалогу, володінням мовленням і невербальними засобами спілкування, наявністю цінностей професійної діяльності, уміннями розпізнавати емоції довколишніх людей і керувати власними емоціями під час взаємодії з партнерами по спілкуванню, уміннями запобігати й розв'язувати конфліктні ситуації, що виникають у спільній професійній діяльності, використовувати засоби мас-медіа для вирішення професійних завдань, уточнено поняття «взаємодія», «професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери»; розкрито структуру (мотиваційно-ціннісний, професійно-когнітивний, комунікативно-мовленнєвий, поведінково-регулятивний, особистісно-творчий компоненти), визначено критерії (спонукальний, знаннєвий, операційний, діяльнісний, суб'єктний) та їх показники, подано якісні характеристики рівнів (достатній, задовільний, низький) культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної

сфери; розроблено й апробовано модель і експериментальну методику формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери в професійній підготовці (теоретико-збагачувальний, практико-моделювальний, творчо-розвивальний етапи); елективний курс «Основи формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери», програму тренінгу професійної взаємодії.

Ключові слова: майбутні фахівці соціономічної сфери, професійна взаємодія фахівців соціономічної сфери, культура професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери, педагогічні умови, модель формування культури професійної взаємодії майбутніх фахівців соціономічної сфери.

SUMMARY

Pankevych O. O. The formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socioeconomic sphere. – Qualification scientific manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences. Specialty 13.00.04 “Theory and methodology of professional education”. – State institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2019.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem related to the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socioeconomic sphere, which allowed us to substantiate and build a model facilitating the realization of this process, to develop and experimentally test the pedagogical conditions in the process of the students’ professional training.

In the first section “Theoretical principles enabling the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socioeconomic sphere”, the state of the study regarding the problem of forming the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socioeconomic sphere is analysed, the content of the notion “professional interaction of specialists of the socioeconomic sphere” is specified, pedagogical conditions for forming the culture of professional interaction of future specialists representing the socioeconomic sphere are substantiated.

It has been determined that the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socioeconomic sphere is a complex personal formation, characterized by awareness of the essence of professional interaction within the socioeconomic activity; the need for professional self-realization, awareness of the rules of conduct adopted in the professional community; the presence of personal and professional qualities corresponding for the socioeconomic profession; the ability to build constructive professional interaction with communication partners on the basis of dialogical interaction, tolerance and creative activity, to apply communication technologies for productive cooperation in the process of solving professional

problems, to influence other people, preventing the emergence of conflict situations in the joint socio-economic activity.

The motivational and evaluative, professional and cognitive, communicative and speech-centred, behavioural-regulatory and individual-creative components have been singled out in the structure of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere.

It has been proved that the formation of the professional interaction culture will be facilitated by the implementation of appropriate pedagogical conditions in the process of training the future specialists of the socio-economic sphere: the provision of a favourable socio-psychological climate within the students' groups in the teaching / learning process; the activation of the profession-oriented interaction between the future specialists of the socio-economic sphere by using interactive teaching methods; the involvement of students of the socio-economic sphere to the organization of constructive professional interaction within extracurricular activities.

In the second section "Experimental work on the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere within professional training", the criteria and indicators of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere are determined; the proficiency levels (sufficient, satisfactory, low) are characterised; the diagnostic and experimental methods are elaborated and tested; the model facilitating the formation of the professional interaction culture of the future specialists representing the socio-economic sphere is positioned; the results of the starting and final testing are represented.

Based on the theoretical research and the results of the starting stage of the experiment, a model for forming the professional interaction culture of the future specialists representing the socio-economic sphere was developed, it contains the purpose, stages, pedagogical conditions, forms, methods and means of their realization, components and the final result.

The experimental work on the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere envisaged the implementation of the pedagogical conditions as a complex at the theoretical and enriching, practical-modelling, creative and developmental stages.

The theoretical enriching stage helped the students to acquire the necessary knowledge about the essence of the professional interaction culture as an important professional quality of a social professional. The lectures constituting the elective course "Fundamentals of the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere", which helped to deepen the students' knowledge about their future professional activity in general as well as the role of the professional interaction culture, in particular, were the realization means of the pedagogical conditions.

The acquisition of the students' abilities to organise professional interaction was carried out at the practical-modelling stage within the framework of the developed elective course. Interactive teaching methods, namely: disputes, discussions, case studies, role and business games, exercises, solving profession-

oriented situations, performing creative independent work were the implementation means.

The creative developmental stage envisaged the work of students during extracurricular activities and was aimed at forming the necessary personal and professional qualities. Individual creative tasks, training in professional interaction, etc. were the forms, methods and means.

It was established that the realization of the model facilitating the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere, which involved the introduction of the determined pedagogical conditions as a complex, allowed us to achieve the best changes within the levels of this phenomenon manifestation in the experimental group in comparison with the control one.

Key words: future specialists of the socio-economic sphere, professional interaction of specialists representing the socio-economic sphere, professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere, pedagogical conditions, model of the formation of the professional interaction culture demonstrated by the future specialists of the socio-economic sphere.

Підписано до друку 22.03.2019.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/16 Зам. № 2911/19.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76

info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.